

Jolanta Rafał-Łuniewska

Uwagi dotyczące realizacji poszczególnych części podstawy programowej z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w edukacji przedszkolnej

Komentarz do Podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego dotyczący wychowania przedszkolnego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Wobec dzieci ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** przedszkole powinno pełnić nie tylko funkcje opiekuńcze, wychowawcze, edukacyjne, ale także rehabilitacyjne, terapeutyczne i profilaktyczne.

Konieczne jest zapewnienie oddziaływań wspierających rozwój dziecka, których podstawą jest wielospecjalistyczna diagnoza opracowana przez nauczycieli przedszkola i specjalistów. Należy wykorzystywać procesy korygowania, kompensowania i usprawniania zaburzeń i deficytów rozwojowych dzieci, które będą sprzyjać wyrównywaniu ich szans edukacyjnych.

Ważne jest podjęcie działań edukacyjno-terapeutycznych, które pozwolą dziecku radzić sobie z własną niepełnosprawnością przez kształtowanie adekwatnej samooceny oraz budowanie pomyślnych relacji z rówieśnikami. Dzieci powinny umieć i chcieć nawiązywać prawidłowe wzajemne relacje. Dotyczy to szczególnie kontaktów między dziećmi sprawnymi i niepełnosprawnymi, w których wyraża się rozumienie indywidualnych i zróżnicowanych potrzeb każdego dziecka.

W przypadku dzieci z niepełnosprawnością szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie im bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu. Wymaga to także podejmowania tematyki związanej z bezpieczeństwem podczas zajęć grupowych i indywidualnych.

Dzieci z niepełnosprawnością później osiągają dojrzałość szkolną, dlatego można przyjąć, że realizacja niektórych treści *Podstawy programowej wychowania przedszkolnego* może być uznana za zrealizowaną w sytuacji, gdy dziecko spełnia wymagania nie samodzielnie, ale przy pomocy nauczyciela. Jeżeli dziecko z niepełnosprawnością, ze względu na ograniczenia psychoruchowe (szczególnie dzieci z niepełnosprawnością ruchową), nie realizuje samodzielnie danego wymagania można uznać je za zrealizowane, oceniając w kategoriach: wie, rozumie. Nauczyciel musi wprowadzać konieczne modyfikacje standardowych metod i technik kształcenia oraz starannie dobierać środki dydaktyczne do możliwości psychofizycznych dzieci i ich zainteresowań. W sytuacji dzieci, które nie osiągnęły dojrzałości szkolnej, dopuszcza się wydłużenie okresu wychowania przedszkolnego. Przedszkole powinno zapewnić optymalne warunki rozwoju każdego dziecka. Dlatego też dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinny być objęte zajęciami specjalistycznymi, zarówno

indywidualnymi, jak i grupowymi z zakresu między innymi: wspierania komunikacji i rozwoju społeczno-emocjonalnego, wspomagania rozwoju poznawczego i motorycznego. Realizacja treści podstawy programowej powinna przebiegać w oparciu o indywidualny program edukacyjny uwzględniający wspólne, skoordynowane działania nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem (np.: oligofrenopeda, tyflopeda, surdopeda, surdologopeda). Takie kompleksowe oddziaływania pedagogiczne pozwolą wzmocnić rozwój dziecka, zwiększyć zakres jego wiedzy i umiejętności oraz umożliwić utrwalenie nabytych wiadomości, które stanowią podstawę kształcenia na kolejnych etapach edukacyjnych.

Dzieci posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego mogą być objęte wychowaniem przedszkolnym do końca roku szkolnego, w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 8 lat (od 1 września 2012 r.). O zakwalifikowaniu dziecka do danej grupy przedszkolnej powinien decydować głównie poziom jego funkcjonowania psychofizycznego i społecznego, a nie wiek.

Komentarze do poszczególnych obszarów wyodrębnionych w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego*

• *Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych*

Nauczyciel powinien systematycznie kształtować gotowość dzieci do nawiązywania interakcji, odpowiadania na kontakt zainicjowany przez drugą osobę, z zachowaniem przez dziecko własnego bezpieczeństwa. Szczególne trudności w zakresie mówienia/przekazywania i rozumienia/odbierania informacji mogą mieć dzieci z wadą słuchu, z zaburzeniami mowy, z niepełnosprawnością ruchową, autyzmem oraz dzieci z upośledzeniem umysłowym. Dziecko powinno uczyć się wykorzystywania różnych rodzajów kontekstów (semantycznego, interpersonalnego, instrumentalnego i wyobraźniowego) do interpretacji kierowanych do niego wypowiedzi. Nauczyciel musi zdawać sobie sprawę, że nieprzestrzeganie reguł w sytuacjach społecznych przez dziecko z niepełnosprawnością może być wynikiem ich niezrozumienia. Dlatego też sposób przedstawienia reguł powinien dostosować do możliwości odbioru komunikatów przez dziecko. Sytuacje edukacyjne powinny uświadamiać możliwości i ograniczenia dziecka z niepełnosprawnością, a także uczyć je zwracania się o pomoc w sytuacjach dla niego trudnych. W stosunku do uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim należy szczególnie zadbać o to, by w każdej stosownej sytuacji podkreślać związki przyczynowo-skutkowe, wskazywać logiczne powiązania między sytuacjami, zdarzeniami, zachowaniami a ich skutkami. Dziecko z niepełnosprawnością nie zawsze umie się przedstawić, podając wszystkie dane, dlatego nauczyciel powinien zadbać o to, aby dziecko wiedziało, gdzie znajduje się taka informacja (np. w plecaku, breloczku, dzienniczku) i komu ją można podać. Należy

uczyć dziecko z niepełnosprawnością rozpoznawania jego awersji dotykowych, a także umiejętności zapanowania nad nimi.

• *Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku*

Nauczyciel powinien uświadamiać dzieciom, że czynności samoobsługowe, nawyki higieniczne i kulturalne są warunkiem ich samodzielności i niezależności życiowej. Poziom czynności samoobsługowych zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności dziecka. Do kształtowania umiejętności samoobsługowych nauczyciel powinien wykorzystywać naturalne sytuacje, włączając także rodzinę. Nie należy ograniczać czasu przeznaczonego na czynności samoobsługowe. Demonstrując różne czynności samoobsługowe trzeba zadbać o to, aby dzieci słabo widzące były blisko osoby prezentującej, a dzieciom niewidomym należy indywidualnie pokazać sposób wykonania danej czynności tak, by dziecko mogło sprawdzić to dotykiem. Ćwiczeniom samodzielności i samoobsługi będą sprzyjały warunki zachęcające do aktywności (np. kontrastowe nakrycie stołu ułatwi dziecku sięganie po łyżkę). Ważna jest także organizacja przestrzeni. Wszystkie rzeczy powinny mieć swoje miejsce odpowiednio oznakowane (np. mydło umieścić w delikatnej siatce i zawiesić przy kranie). Nie można oczekiwać, aby dzieci z niepełnosprawnością ruchową były w stanie wykonać czynności samoobsługowe nawet z pomocą osoby dorosłej. Ważne jest, aby uświadamiały sobie ich znaczenie i wiedziały, jak je wykonać.

• *Wspomaganie rozwoju mowy dzieci oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci*

Nie wszystkie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi posługują się mową. W przypadku tych dzieci należy koncentrować się na ich ogólnej zdolności komunikowania się, umożliwiającej porozumiewanie się z otoczeniem. Na etapie wychowania przedszkolnego powinna być wprowadzona nauka podstaw dostępnej dla dziecka niemówiącego standardowej komunikacji niewerbalnej. W przypadku dzieci z uszkodzonym słuchem, które nie posługują się mową dźwiękową, korzystne byłoby rozpoczęcie komunikowania się od zastosowania konwencjonalnych i niekonwencjonalnych gestów naturalnych i prób stymulowania dziecka do używania języka dźwiękowego. Podstawą do oceny postępów w rozwoju określonej formy komunikowania się powinna być obserwacja preferencji do porozumiewania się z użyciem języka dźwiękowego lub sposobu gestowo-mimicznego. Decyzja o wyborze sposobu komunikowania się powinna być podjęta przez rodziców, którzy muszą poznać system językowy, którego będzie używało ich dziecko. W przypadku dzieci z uszkodzeniami słuchu wyrównywanie szans to także stwarzanie odpowiednich warunków (czas i metody pokonujące bariery fonologiczne) do rozwoju języka dźwiękowego, który jest niezbędny do budowania obrazu świata w umyśle dziecka i kształtowania jego wiedzy o

otaczającej rzeczywistości. Dodatkowo zalecane byłyby specjalistyczne zajęcia surdologopedyczne wspomagające rozwój językowy dziecka, w wymiarze wynikającym z indywidualnych potrzeb. Nauczyciel powinien stworzyć warunki, aby dziecko podejmowało wysiłki aktywnego uczestnictwa w procesie porozumiewania się z otoczeniem, wykorzystując różne metody komunikacji. Dziecko powinno umieć m. in.: proponować, radzić, prosić, obiecywać, wyrażać zgodę i odmowę, wydawać polecenia. Niezwykle istotne jest rozwijanie umiejętności komunikacji dziecka z otoczeniem, w dostępnej dla danego dziecka formie.

• *Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia*

Dzieci z niepełnosprawnością mają za mało samodzielnych doświadczeń, które umożliwiają rozwijanie ich czynności intelektualnych. Wymagają dodatkowej stymulacji, dostosowanej do potrzeb i możliwości rozwojowych oraz specjalnie dobranych i organizowanych sytuacji doświadczalnych. Takie zabiegi pedagogiczne pozwolą im lepiej rozumieć siebie i swoje otoczenie. Nauczyciel powinien umieć oceniać zarówno aktualny poziom umiejętności, jak i określać najbliższe możliwości rozwojowe dziecka, które należy przełożyć na cele indywidualnego programu. Nauczyciel tak projektuje proces edukacyjny, aby rozwijać czynności intelektualne dziecka w sposób naturalny, łącząc jego aktywność i zainteresowania z poznawaniem i rozumieniem siebie i otoczenia. W tym celu ważne jest wykorzystywanie różnych naturalnych sytuacji, zdarzeń podczas zajęć w przedszkolu, szczególnie podczas wycieczek. Ważne jest zgromadzenie przez nauczyciela informacji, na ile dziecko potrafi określić, rozpoznać i radzić sobie w bliższym i dalszym otoczeniu z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z własnej niepełnosprawności (szczególnie dzieci z wadą wzroku). Trudności wynikające z realizacji tego obszaru przez dzieci z wadą słuchu należy pokonywać, wprowadzając indywidualne ćwiczenia językowe (słownikowe).

• *Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci*

Nie należy oceniać sprawności ruchowej jedynie w odniesieniu do norm dla sześciolatków. Byłoby to krzywdzące dla wielu dzieci z niepełnosprawnością (szczególnie z niepełnosprawnością ruchową, z wadami wzroku), ponieważ oznaczałoby niemożność sprostania wymaganiom standardu. Uczestniczenie w zajęciach dzieci przewlekłe chorych i dzieci o niższej odporności zdrowotnej powinno wynikać z ich możliwości. Rodzice powinni zostać zobowiązani do przekazywania informacji o wszelkich zmianach zdrowotnych u dziecka i przyjmowanych lekach. Informacje te są niezbędne, aby nauczyciel ocenił, na ile zachowanie dziecka jest wynikiem choroby, a na ile – skutkiem działania leku. To pozwoli na zaplanowanie pracy, dostosowując metody, formy, środki. Nauczyciel powinien uświadomić rodzicom, że informacje o stanie zdrowia dziecka są ważne ze względu na jego

bezpieczeństwo. Należy pamiętać, że nie każde dziecko (ze względów zdrowotnych) może wykonywać zadania w pozycji siedzącej. Zadaniem nauczyciela jest zapewnienie najbezpieczniejszej i najbardziej komfortowej pozycji do podejmowania przez dziecko aktywności. Sala przedszkolna powinna być wyposażona w sprzęt niezbędny do stworzenia możliwie optymalnych warunków pobytu dziecka w przedszkolu. Należy zwrócić uwagę na ważny obszar wychowania zdrowotnego – akceptowanie problemów zdrowotnych innych dzieci, kształtowanie postawy, w której dziecko wyraża zrozumienie, że inni mogą szybciej się męczyć, mają gorsze samopoczucie, muszą unikać pewnych sytuacji. Nie można oczekiwać, aby dzieci z niepełnosprawnością były w stanie samodzielnie zadbać o swoje zdrowie. Ważne jest, aby uświadamiały sobie taką konieczność i wiedziały, jak można dbać o swoje zdrowie.

W przypadku dzieci z wadami wzroku bezwzględnie trzeba przestrzegać zaleceń okulistycznych odnośnie wykonywania niektórych ćwiczeń fizycznych (np. gwałtowne skłony, podskoki, itp.). Zalecenia te wynikają z oceny stanu wzroku dziecka i nieprzestrzeganie ich może przyspieszyć proces chorobowy.

• ***Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych***

Należy pomagać dziecku zrozumieć własną sytuację, także ograniczenia wynikające z niepełnosprawności oraz że jego niepełnosprawność może stwarzać sytuacje zagrożenia bezpośrednio dla niego i innych. Dziecko powinno być wdrażane do rozróżniania sytuacji niebezpiecznych w relacji z innymi osobami, a także powinna być kształtowana umiejętność wyznaczania granic w relacjach z innymi, w tym granic związanych z intymnością. Należy systematycznie uczyć dziecko umiejętnego i bezpiecznego poruszania się w najbliższym otoczeniu, także z wykorzystywaniem odpowiednich technik i pomocy orientacji przestrzennej (w przypadku dzieci niewidomych i słabo widzących).

• ***Wychowanie przez sztukę – dziecko widz i aktor***

Niepełnosprawność może ograniczać posługiwanie się ruchem, gestem czy mimiką. Dla tej grupy dzieci trzeba dobrać zadania zgodne z ich możliwościami psychofizycznymi, czasem specjalnie dobrać rekwizyty czy role. Nie powinno się jednak pozbawiać dzieci niepełnosprawnych uczestnictwa w tego rodzaju aktywności pamiętając, że dla wielu z nich jest to jedna z niewielu możliwości wyrażenia siebie i zaprezentowania swoich zdolności. Demonstrując różne zabawy, ćwiczenia ruchowe i muzyczno-ruchowe trzeba zadbać o to, aby dzieci słabo widzące były blisko osoby prezentującej, a dzieciom niewidomym należy indywidualnie pokazać sposób wykonania danej czynności tak, aby dziecko mogło sprawdzić to dotykiem.

• **Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec)**

Realizacja treści podstawy programowej w tym zakresie wymaga, szczególnie w przypadku dziecka z uszkodzonym słuchem, daleko idącej indywidualizacji w zależności od możliwości percepcyjnych dziecka. Demonstrując różne zabawy i ćwiczenia ruchowe i muzyczno-ruchowe trzeba zadbać o to, aby dzieci słabo widzące były blisko osoby prezentującej, a dzieciom niewidomym należy indywidualnie pokazać sposób wykonania danej czynności tak, aby dziecko mogło sprawdzić to dotykiem. W przypadku dzieci z wadami wzroku bezwzględnie trzeba przestrzegać zaleceń okulistycznych, o których mowa powyżej. Dziecko z wadą słuchu często nie dostrzega zmian dynamiki, tempa, wysokości dźwięku i nie umie ich wyrażać. Podobnie u dzieci z niepełnosprawnością ruchową może wystąpić problem szczególnie z tempem i dynamiką. Nauczyciel powinien obserwować dziecko i jego reakcje, oceniać, czy odbiera ono dany rodzaj muzyki (występują różnice indywidualne wynikające ze stopnia i rodzaju uszkodzenia słuchu oraz predyspozycji jednostkowych). Korzystanie z instrumentów muzycznych przez dzieci z niepełnosprawnością wymaga indywidualnego dostosowania. Nie powinno się pozbawiać ich uczestnictwa w tego rodzaju aktywności pamiętając, że dla wielu z nich jest jedną z niewielu możliwości wyrażenia siebie i zaprezentowania swoich zdolności.

• **Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne**

W przypadku dzieci niewidomych należy alternatywnie wprowadzać – zamiast malarstwa – techniki plastyczne, rysunek wypukły. Dziecko z niepełnosprawnością ruchową raczej wie, że są różne techniki plastyczne, ale własną aktywność przejawia w dostępnych dla siebie sposobach. Niektóre dzieci z niepełnosprawnością (np. z wadą słuchu, wadą wzroku, z upośledzeniem umysłowym) mogą mieć trudności z przyswajaniem nowych pojęć związanych ze sztuką ludową, rzeźbą, architekturą, malarstwem. Nie powinno się pozbawiać dzieci z niepełnosprawnością uczestnictwa w tego rodzaju aktywności pamiętając, że dla wielu z nich jest jedną z niewielu możliwości wyrażenia siebie i zaprezentowania swoich zdolności.

• **Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych**

W przypadku dzieci z niepełnosprawnością nauczyciel powinien inspirować ich działalność konstrukcyjną i techniczną przez dobór interesujących pomocy, zorganizowanie sytuacji zadaniowej i zaangażowanie dziecka. Poziom wykonywania tych zadań zależeć będzie od poziomu rozwoju umysłowego dziecka, a także od umiejętności manipulacyjnych, lokomocyjnych i możliwości utrzymania się w wybranej pozycji przy wykonywaniu zadania (dzieci z niepełnosprawnością

ruchową). Demonstrując różne zabawy konstrukcyjne nauczyciel musi zadbać o to, aby dzieci słabo widzące były blisko osoby prezentującej, a dzieciom niewidomym należy indywidualnie pokazać sposób wykonania danej czynności tak, aby dziecko mogło sprawdzić to dotykiem.

Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń

• ***Wychowanie do poszanowania roślin i zwierząt***

Nauczyciel powinien dobierać treści (pojęcia) z uwzględnieniem kryterium częstotliwości ich występowania w najbliższym otoczeniu dziecka. Ma to szczególne znaczenie dla dzieci z upośledzeniem umysłowym oraz zaburzeniami percepcyjnymi. To znacznie umożliwi tym dzieciom prawidłowy przebieg kształtowania pojęć i przybliży otoczenie, w którym żyją. Należy mieć na uwadze, że często występujące zaburzenia pamięci słuchowej u dzieci z wadą słuchu mogą wynikać (co nie jest regułą) z niedostatecznej stymulacji językowej, spowodowanej zastosowaniem nieodpowiednich metod kształtowania systemu językowego.

• ***Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną***

Nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę, że jest to jeden z najtrudniejszych obszarów podstawy programowej do zrealizowania z dziećmi z niepełnosprawnością. Dzieci te, ze względu na zaburzenia psychoruchowe i ograniczoną liczbę doświadczeń, przejawiają mniejszą gotowość do podejmowania aktywności intelektualnej, w tym także matematycznej. Nauczyciel powinien rzetelnie rozpoznać podłoże ograniczeń dziecka w tym zakresie, bo to jest warunkiem skutecznego wspomagania jego rozwoju. Dla dziecka z ograniczeniami ruchowymi oraz dziecka z wadą wzroku szczególnie trudne do osiągnięcia są pojęcia związane z orientacją przestrzenną, u podstaw której leży zaburzona orientacja w schemacie własnego ciała. Uniemożliwia to tworzenie wrażeń dotykowych, ruchowych, równoważnych o kształcie, wymiarach, granicach i ułożeniu elementów. Dziecko z dużym ograniczeniem w sprawności ruchowej często pozbawione jest doświadczeń i w konsekwencji ma trudności w rozumieniu i tworzeniu pojęć orientacji przestrzennej, a także innych pojęć matematycznych. To przekłada się na dalsze trudności między innymi w opanowaniu umiejętności czytania i pisania. Nauczyciel powinien dostosować metody i formy pracy do wymagań rozwojowych dziecka i tak zorganizować otoczenie, aby dało ono dziecku możliwości doświadczania przestrzeni (ruchowego, dotykowego, manipulacyjnego) w dostępnym zakresie. Szczególnie ważne jest staranne dobieranie pomocy dydaktycznych z uwzględnieniem poziomu rozwoju intelektualnego, możliwości manipulacyjnych, percepcyjnych, a także zainteresowań dziecka. Jest to ogromne wyzwanie dla nauczycieli, którzy w tym zakresie muszą liczyć na wsparcie innych specjalistów. Dziecko z wadą

słuchu może mieć trudności z opanowaniem nazw liczebników porządkowych ze względu na ich specyficzną i trudną odmianę (różnorodne końcówki fleksyjne). Należy sobie uświadomić, że problem z odmianą liczebników, ale także z odmianą innych części mowy wynika z trudnej morfologii języka polskiego, co wymaga stosowania odpowiednich metod pracy (np. wykorzystanie fonogestów). Dziecko może mieć również problemy z zapamiętaniem długich szeregów nazw (nazwy dni tygodnia, miesięcy). Dzieci z upośledzeniem umysłowym mogą fizycznie doświadczać przestrzeni, ale ograniczenia intelektualne powodują, że zasób pojęć z tego zakresu kształtuje się później niż u rówieśników sprawnych. Dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym niektóre pojęcia orientacji przestrzennej osiągną na następnych etapach edukacji. Nauczanie pojęć matematycznych (także innych pojęć) dzieci z upośledzeniem umysłowym wymaga stosowania w możliwie szerokim zakresie zasady pogładowości. Służy temu stwarzanie sytuacji edukacyjnych, realizujących drogę poznania od konkrety (przedmioty naturalne, zastępniki) do pojęcia. Dziecko z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jest w stanie zrozumieć pojęcie liczby w kategoriach równoliczności zbiorów, jeśli w czasie wydłużenia pobytu w przedszkolu dostarczymy mu odpowiednio intensywnych doświadczeń matematycznych.

• Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania

Dzieci ze względu na ograniczenia psychoruchowe i mniejszą liczbę doświadczeń, przejawiają mniejszą gotowość do nauki czytania i pisania. Nauczyciel powinien rzetelnie rozpoznać podłoże ograniczeń dziecka w tym zakresie, bo to jest warunkiem skutecznego wspomagania rozwoju. W przypadku dzieci z zaburzeniami percepcyjnymi (dzieci z wadami wzroku i z wadami słuchu) należy wzmacniać proces ich nauki czytania i pisania przez wprowadzanie odpowiednich metod i ćwiczeń kompensujących zmysły. W zakresie przygotowania do nauki czytania i pisania ucznia z wadą wzroku należy wprowadzić ćwiczenia percepcji dotykowej, ułatwiającej opanowanie pisma brailowskiego. Dzieci z niepełnosprawnością (szczególnie z wadą słuchu i upośledzeniem umysłowym) mogą mieć trudności w rozumieniu poleceń typu: *Narysuj kółeczko w lewym górnym rogu kratki*. Nauczyciel powinien stosować krótkie, proste polecenia: *Narysuj kółko. Zaczynaj od lewej strony*. Należy ograniczyć stosowanie zdrobnień (np. kółeczko) – dziecko z wadą słuchu uważa to za nowy, nieznaną wyraz. Zdrobnienia są również dla dziecka trudne artykulacyjnie. Nauczyciele powinni dysponować różnymi technikami oceniającymi gotowość dzieci do nauki czytania i pisania, dostosowanymi do rodzaju i stopnia niepełnosprawności. Dzieci z niepełnosprawnością ruchową w wieku 5 lat z reguły mają zbyt mało własnych doświadczeń w przestrzeni, znacznie później opanowują kolejne umiejętności ruchowe, a niektóre są dla nich zupełnie niedostępne. Jest to jedną z przyczyn trudności

w nabywaniu umiejętności czytania, a szczególnie pisanie.

• Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne

Dzieci z niepełnosprawnością mogą mieć trudności z zapamiętaniem, rozumieniem i odtwarzaniem tych informacji. Nauczyciel powinien w zakresie tego obszaru uświadamiać dzieciom, że są osoby o różnych możliwościach, ograniczeniach, niepełnosprawnościach, które mają takie same prawa, jak osoby zdrowe i sprawne.

Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym

Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej

Przygotowanie dzieci z niepełnosprawnością do posługiwania się językiem obcym czy językiem mniejszości narodowej powinno być włączone w różne działania realizowane w ramach programu wychowania przedszkolnego i powinno odbywać się w formie zabawy, ale też należy zwrócić uwagę na dostosowanie zabaw do możliwości psychofizycznych dziecka. Np. dzieci z wadą słuchu mogą mieć trudności w rozumieniu poleceń i obco brzmiących słów. Warto jednak podkreślić korzyści płynące z kontaktu z językiem obcym jeszcze przed rozpoczęciem szkoły, wtedy gdy nauka przebiega mimowolnie podczas wspólnej zabawy, w radosnej atmosferze, gdy budujemy w dzieciach pozytywne nastawienie do języków. W ten sposób zapewnia się nie tylko edukację wielokulturową, ale również wspieranie ich rozwoju, ponieważ ćwiczenia wielojęzyczne przyczyniają się do rozwoju wielu sprawności i kompetencji. W przypadku dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym oddziaływanie edukacyjne powinny być ukierunkowane na rozwijanie u dziecka świadomości, że ludzie posługują się różnymi językami i mogą różnić się sposobem ubioru, zwyczajami czy normami zachowania w różnych sytuacjach. Tak sformułowany cel odpowiada specyfice funkcjonowania tej grupy dzieci, których kształcenie jest bardzo zindywidualizowane i dostosowane do tempa rozwoju i możliwości psychofizycznych

Uwagi o realizacji podstawy programowej

Jednym z najważniejszych warunków efektywnego rozwoju dziecka z niepełnosprawnością jest odpowiednia liczba dzieci w grupie. Jest to szczególnie istotne ze względu na proces kształtowania kluczowych sprawności oraz konieczność ciągłego kontaktu nauczyciela z dziećmi. Praca w liczniejszych grupach jest możliwa, jednak powodzenie zajęć jest mniej efektywne. W przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi konieczna jest wielospecjalistyczna ocena i rzetelne informowanie rodziców o możliwej ścieżce edukacyjnej dziecka. Rodzicom należy udzielać porad,

konsultacji, wsparcia (warsztaty dla rodziców) i dawać możliwość uczestniczenia w opracowaniu ścieżki edukacyjnej ich dziecka. Należy uwzględnić możliwość ustalania optymalnego czasu pobytu dziecka niepełnosprawnego w zajęciach zespołowych oraz stwarzać mu możliwości wycofania się z grupy wówczas, gdy czuje się ono zmęczone (pokój cichej zabawy). Liczba i charakter problemów dziecka z niepełnosprawnością w grupie zależy w dużej mierze od stopnia jego samodzielności. Powinna być zatem zapewniona pomoc i czas potrzebny do dokończenia podjętej czynności. **Role taką może spełniać pedagog specjalny.**

W procesie kształtowania pojęć należy wyeksponować etapy:

- poznanie obiektu w środowisku naturalnym (konieczne wycieczki),
- poznawanie obiektu w środowisku sztucznym (przyniesiony do szkoły, klasy),
- poznawanie modelu danego desygnatu,
- poznawanie ilustracji,
- poznawanie symbolu (zapisu).

Trzeba zwracać uwagę na wielokrotne nazywanie przedmiotów, czynności i zjawisk. Konieczne należy zadbać o właściwe proporcje między zajęciami indywidualnymi a grupowymi; należy rozpoczynać pracę od zajęć indywidualnych i stopniowo wprowadzać uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zajęcia grupowe. Należy zwracać uwagę, czy dziecko z niepełnosprawnością bierze aktywny udział w zabawie, czy jest akceptowane przez rówieśników i personel placówki. Do dziecka z wadą słuchu należy zwracać się tak, by umożliwić mu odczytywanie z ust. Dzieci z zaburzeniami rozwoju mowy i/lub komunikacji muszą być objęte opieką logopedyczną, a w miarę potrzeb również opieką specjalisty od komunikacji niewerbalnej w przedszkolu. Należy też rodziców tych dzieci włączyć w proces korygowania rozwoju mowy i/lub komunikowania się. Dzieci słabo widzące i niewidome powinny mieć możliwość korzystania z zajęć specjalistycznych takich, jak terapia widzenia, orientacja przestrzenna. W przypadku dzieci z niepełnosprawnością ruchową organizacja zajęć i czas przeznaczony na różne rodzaje aktywności powinny być wydłużone i indywidualnie dostosowane do możliwości i potrzeb dziecka. Trzeba brać pod uwagę zarówno obniżone tempo wykonywania większości czynności, jak również większą męczliwość. Dzieci z zaburzeniami sprawności ruchowej muszą być objęte opieką rehabilitacyjną lub możliwością korzystania z dodatkowych zajęć ruchowych. Należy włączyć rodziców w proces korygowania tych zaburzeń.

(opracowano i uaktualniono w WSPE ORE na podstawie broszury MEN pn. „Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?”)